

Марко С. НИКОЛИЋ

Његош у манастиру Савини и Топлој

Љепота Боке Которске, давно запажена и опјевана, достиже своју пуноћу у херцеговском крају. Том дивном предјелу даје окосницу ванредно красни локалитет Савина са истоименим манастиром.

У тој заносној љепоти боравио је повремено Петар II Петровић-Његош, тај најмисаонији поета који се икад родио на црногорском тлу.

Млади Његош је манастир Савину први пут угледао 1825. г., као дјечко од 12 година. Тада га је његов стриц Петар I са групом тада највиђенијих Црногораца одвео „вриједном и ваљаном учитељу”,¹⁾ сабрату ман. Савине, јеромонаху Јосифу Троповићу чија се школа налазила у ћелији цркве св. Спаса на Топлој.

Раде Томов, како је тада записано, је у тој школи „стајао годиште и по данах” „од средине 1825 до краја 1826 године”.²⁾ Заиста кратко вријеме, јер је његова генијална и лако пријемчива природа брзо савладавала све оно знање које је могао да му да отмени, вриједни и учени јеромонах Јосиф Троповић.

У цетињском манастиру, прије доласка на Топлу, понешто су младога Рада поучавали у читању и писању, калуђер Мисаил, митрополитов секретар Цек и игуман Јосиф Бућин из ман. Подластве у Грбљу. Али, бистри Раде Томов „за кратко вријеме“ — како каже Љуба Ненадовић — „знао је онолико, колико су знали и они што су га учили”.³⁾

Др Љубомир Дурковић, познати наш његошолог, каже: „Прва књига и учитељ Његошу биле су гусле”.⁴⁾ Ова констатација је

¹⁾ Споменица ман. Савине, Ђ. Станишић, парох, *О школовању владице Рада на Топли код Херцег-Новога*, стр. 36, Котор 1930.

²⁾ Ристо Ј. Драгићевић, *Чланци о Његошу*, Цетиње 1949. стр. 42 и 47.

³⁾ Љубомир Ненадовић, *О Црногорцима*, Београд 1929, стр. 121, 122.

⁴⁾ Др Љ. Дурковић-Јакшић, *Истина о Његошевој посљедњој вољи и аманету*, Београд 1970, стр. 3.

на мјесту. То доказује Његошево дјело које почива на богатом народном благу, које се преко гусала казује.

Но, ипак, Његош је на Топлу „стигао до првог и јединог како тако регуларног свог учитеља”,⁵⁾ у лицу Јосифа Троповића. „Троповићева школа, каква таква, није била лабава — помињали су је и сећали се је ђаци из онога доба”.⁶⁾

Његошево донесено знање из Цетиња, Троповић је сигурно продубио. Његош је још слушао Троповићева предавања из рачуна и црквеног пјевања. Мишљење да је ту Његош научио италијански језик сигурно је поколебао професор Саво Вукмановић у своме раду „Његош на Топлој”;⁷⁾ гдје је навео податке из епархијског архива у Котору, из којих се види да је Троповићево знање италијанског језика било врло мало. Он је вјероватно знао толико италијански језик колико сваки човјек тих крајева, у чијем жаргону има доста итал. ријечи, често пута искривљених. Знање италијанског језика Његош је сигурно добио од свога врло умнога стрица, митрополита Петра I, који, према опису високог Наполеоновог официра Виала де Сомијера, „италијански језик говори бираним ријечима”.⁸⁾ Пред овом чињеницом пада свако друго мишљење и нагађање о Његошевим учитељима италијанског језика.

Троповић „је од матере своје лепо васпитан, са наклоношћу за неки виши стил у свему што је предузимао и радио”.⁹⁾ Те квалитете он је зналачки преносио на своје питомце. Он је био рођени педагог. У „Горском вијенцу” Његош је опјевао и ослобођење Херцег-Новога од Турака 1687. год. Наводимо само ове стихове:

„Топал-паша са дванаест хиљада
Да помогне Новоме хиташе;
Сретоше га млади Црногорци
На Камено поље поузано.
Турској капи ту име погину,
Сва утону у једну гробницу,
Мож’ и данас виђет костурницу!”

Реално приказивање односног локалитета и догађаја, даје нам право да вјерујемо да је млади Његош са учитељем Троповићем посјетио Камено (село у херцегновском залеђу), мјесто, које га је подсјетило на један од значајних догађаја црногорске исто-

⁵⁾ Исидора Секулић, *Његошу књига дубоке оданости*, Београд 1951, стр. 63.

⁶⁾ Исидора Секулић, наведено дјело, стр. 63.

⁷⁾ Саво Вукмановић, *Његош у Топлој у школи Јосифа Троповића*, Јб. М. С. св. I, 1969, стр. 105-115.

⁸⁾ Исидора Секулић, наведено дјело, стр. 50.

⁹⁾ Исидора Секулић, наведено дјело, стр. 63.

рије. То је био један успјели час историје педагога Троповића.

Троповићева школа није била само у учењу читања, писања и рачунања, већ и још у стицању финих друштвених манира, углађености, развијање осјећања поштовања старијих, буђења љубави према домаћој историји и националном осјећању, које је и те како било важно у оном времену.

Троповић није имао другог сем манастирског образовања код свога ујака архимандрита Инокентија Дабовића, управитеља ман. Савине. Дабовић је био за оно вријеме учен калуђер; „четири пута је путовао у Русију и Угарску”.¹⁰⁾ Али, Троповић је био природно бистар и имао наведене квалитете који су били запажени од еп. далматинског Краљевића, који му је наредио да отвори школу „просвјешченија” у Топлој, поставивши га за учитеља.¹¹⁾

Одушевљени проучавалац Његоша и Троповића, професор Саво Вукмановић, открио је код Рада Радановића у Суторини књижицу Јосифа Троповића на којој пише: „Сије либарце јеромонаха Јосифа Троповића Савинца 1806 марта мца 18 на Савину уписах”. У књижици Троповићевом руком је написано неколико молитава против разних болести, затим „Антифони за царја Франциска прваго”. Од 31-42 стране односни текст исписала је друга рука. Од 42-47 Троповић је написао текст под насловом „Поученије новобрачним”. Књижица има укупно 144. странице. Троповић је писао врло лијепо. Слова су му правилна и уједначена; рукопис је израђен. У том времену у Боки је граматички писао само прота Јаков Поповић из Котора, али Троповићева слова су далеко љепша и читкија.¹²⁾

Његош је био „бољи од свих” Троповићевих ученика, зато га је он „највише волио”.¹³⁾ Троповић га је тачно оцијенио рекавши да је даровит (савременици о Његошу, н. дјело, стр. 6).

Троповић је заиста имао стила у своме раду. Он је младог црногорског принца ненаметљиво увео у круг најотменијих херцеговских породица. Према причању Петра Достинића, Троповићевог, и Његошевог школског друга, Достинић је са Његошем једно јутро отишао у кућу кнеза Ђура Војиновића да би одвео у школу на Топлој његова сина Јова. Кнез Ђуро, кад сазнаде ко је у друштву Достинића ушао у његову кућу, својој домаћици рече: „Јадна не пошла, не знаш ти ко је ово?! Братанић митрополита црногорског, будући господар Црне Горе”. Затим „раствори

¹⁰⁾ *Савременици о Његошу*, Београд 1951, стр. 212.

¹¹⁾ Епархијски архив — Котор, бр. 63/1812. год.

¹²⁾ Књижица се чува у Завичајном музеју — Херцег-Нови. Прегледао сам је љубазношћу и добротом директора Илије Пушића, на чему му срдачно благодарим.

¹³⁾ Саво Вукмановић, проф., наведено дјело, стр. 112.

врата на гостинској соби, дохвати Рада за руку, уведе га у њу и посади на диван".¹⁴⁾

Његош се и доцније радо сјећао херцеговских породица Стефана Чувковића и Марка Гојковића. У писму архимандриту Макарију Грушићу Његош каже: „прошу Вас всепокрњејше принесите от моје стране нижајшеје поклоненије г-ну Стефану Чувковићу, г-ну Марку Гојковићу".¹⁵⁾

Гдје је млади Раде Томов становао док је похађао Троповићеву школу? Досадашње мишљење да је он становао у истој ћелији гдје је била школа, колеба чињеница што је та ћелија и сувише мала за школу и за стан Троповићев и његова питомца Рада. Стога морамо прихватити констатацију Исидоре Секулић: „Раде је становао и хранио се у Савини".¹⁶⁾ Ово добија потврду у ријечима которског окружног комесара Ивачића, да је Његош посјетио Савину, на повратку из Русије, 8. децембра 1833. год., „на успомену пажње која му је указивана онда када се прије неколико година ту налазио на васпитању".¹⁷⁾

Млади Његош се дивио изгледу „второг Јерусалима", како Достинић назва манастир Савину. Уживао је у оној чаробној дубрави, послушкивао пој „славје вјеште пјевачице", која „пјева окит веселој природи".¹⁸⁾ Импресионирао га је ауторитет манастирског старјешине, архимандрита Макарија Грушића, и правдољубиви живот истинског калуђера Герасима Раповца. У напријед цитираном писму Његош се обраћа Грушићу овим ријечима: „Ваше Високопреподобје, милостиви господар отац архимандрит", а истог Грушића моли да о. Герасиму принесе „от моје стране нижајшеје поклоненије всесердечњејше". Троповићев ученик је присуствовао свечаним богослужењима у манастирској цркви и стајао задивљен пред иконостасом, умјетничким дјелом попа Сима Лазовића и његовог сина Алексија.

Занимљиво је причање пароха убаљског попа Митра Васиљевића, како је видио Рада Томова у манастиру Савини. Раде „бјеше још дијете, али порасно и веома наочито, питома израза, али за те године необично озбиљна изгледа". Одјевен је био „у црногорској ношњи". Ручао је за истим столом са манастирским старјешинином, учитељем Троповићем и гостом Васиљевићем, али

¹⁴⁾ Споменница ман. Савине, наведено дјело, стр. 36.

¹⁵⁾ Његошева писма I, Београд 1951, стр. 27. Пријатељство између Петровића и херцеговских Гојковића, наставиће се и касније. Јефто, син поменутог Марка, поклатио је књазу Николи једну јапанску кратку сабљу. (Др Јован Вукмановић, *Једна збирка црногорског оружја*, Гласник Етнографског музеја, Цетиње, књ. I, стр. 12).

¹⁶⁾ Исидора Секулић, наведено дјело, стр. 63 и 64.

¹⁷⁾ Др Славко Мијушковић, *Његош и Бока*. И. записи, Титоград, бр. 3/1963, стр. 277-278.

¹⁸⁾ П. П. П. Његош, *Мање пјесме*, Београд 1912, стр. 109.

стојећи, што је Васиљевића зачудило. Архимандрит му је то овако објаснио: „Као синовцу митрополитову, учинили смо му почаст да обједује с наше трпезе. Али као ученик, он мора стајати поред свога учитеља и манас. старјешине”.¹⁹⁾

Међу манастирским раритетима налази се стари, штампан у Москви 1692. год., али по методу очигледне наставе, савремени буквар. Може се претпоставити да се њиме служио Његош и остали Троповићеви ученици.

Заносни и за пјесму створени амбијент Савине, Топле, Херцег-Новога и његова залеђа, дјеловао је освјежавајуће на пјесничку душу Његоша. У тој средини он се осјећао интимно и спокојно, као на домаћем огњишту.

Зашто је митрополит Петар I послао свога синовца Рада на васпитање код савинског јеромонаха Јосифа Троповића? Ево три највјероватнија разлога за то:

1. У једном економски критичном моменту за Црну Гору, 1816. год. њен господар и митрополит Петар I позајмио је 160 талијера код управе манастира Савине. То је лијепи доказ међусобне интимности, пријатељства, те националне свијести савинских калуђера и оданости слободарским идеалима чији су носиоци били цетињске владике. Мудри стари митрополит, за вријеме кратког боравка у Савини ратујући против Наполеона, осјетио је дах те просвијећене приморске средине и увидио да је ту идеално мјесто за оплемењивање младих душа.

2. Которски срески начелник Паитони у своме извјештају од 4. VII 1822. год., далматинском намјеснику Томашићу јавља да јеромонах Јосиф Троповић у погледу морала ужива добар глас; у политичким приликама био је доста обазрив; одан је владици црногорском”.²⁰⁾

Те особине Троповићеве Петар I је врло добро знао, јер је он Троповића рукоположио за јеромонаха.

3. И до Цетиња је стигао глас да је Троповић вриједан и ваљан учитељ.

Тако су се стекле све околности да Раде Томов дође на Савину и Топлу као питомац јеромонаха Ј. Троповића. Сретан је био тај корак. Несумњиво, поетски херцеговски крај је био онај благотворни удар у души великог поете Његоша, који је изазвао многе дивне и дубоко мисаоне стихове његовог поетског опуса.

Још ће једанпут нога великог Његоша закорачити црквом и хелијама манастира Савине. У Савинском летопису Јована Да-

¹⁹⁾ *Савременици о Његошу*, стр. 5-6.

²⁰⁾ Љубо Влацић, *Учитељ Његошев Јосиф Мршић-Троповић*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XVII, св. 2, стр. 248.

бовића стоји: „На 1833. дође Јего Високопреосвештенство Господин епископ Петар Петровић да ни се јави с Роса и пође пут Котора”. То се десило 8. XII 1833. год. када се млади Владика враћао из Петрограда гдје је био хиротонисан. Допутовао је у Росе (Луштица) дан раније из Трста трабакулом »Pronostico« бродовласника Ива Монића из Дубровника. Сјутрадан се млади господар и владика Црне Горе у барци на четири весла упутио манастиру Савини.²¹⁾

Како се осјећао у барци на морској пучини? Је ли Његош био ношен на крилима своје мисли у царство поезије и заноса, или је живо разговарао са коштатим и од сунца опаљеним морнарима? Једно је и највјероватније, да му се баш том приликом у души оцртала она дивна слика Херцег-Новога, кога ће опјевати у *Горском вијенцу*:

„Нови Граде, сједиш на крај мора
и валове бројиш низ пучину,
како старац на камен сједећи
што набраја своје бројанице”

Посматрајући са мора љепоту савинске цркве, њене витке линије које стреме ка висинама, вјероватно се Његошу тада зародила она прелијепо изражена мисао у пјесми *РИМ I. ЈАН. 1851.* — *уписато на куполи светога Петра*:

„Ради човјек све, што радит може,
да угоди теби вишњи Боже!
с облацима свете куле веже,
хоће име твоје да изрече,
што чувствује то хоће да рече”

Млади Владика је том приликом „у цркву (савинску) улазио” приложио на икону „три цекина”, затим „у манастир улазио гдје је кафу пио”, како то до у детаље описује прота которски Јаков Поповић.²²⁾

Сигурно је Његош том приликом и усмено изразио своју захвалност управитељу ман. Савине, архим. Макарију Грушићу, „за љубав коју” је показао „в мојем присуствију в Кастел Новје”.²³⁾

Тада је Његош највјероватније испунио обавезу дату у цитираном писму Макарију Грушићу, да ће измирити дуг свога стрица Петра I од 160 талијера, „свјатој лаври савинској”.²⁴⁾

²¹⁾ Епархијски архив у Котору, бр. 10 и 98/п. из 1833. г.; Павле Ђоновић, *Његошев пасош из 1833. г.*, Борба бр. 202 од 25. VII 1965. год.

²²⁾ Епархијски архив — Котор, наведена акта.

²³⁾ Напријед наведено Његошево писмо.

²⁴⁾ Исто.

Двије наше љепоте, Његош и Савина, сијају и данас пуном свјетлошћу. Његош свијетли зубљом генија са ловћенских висина свима Словенима. Тај сјај „Све ће сјајниј’ и чудесниј’ у вјекове биват дубље” (*Горски вијенац*, Посвета). Манастир Савина зрачи духовно, очаравајући туристе монументалношћу и љепотом и задржавајући научне раднике, који проучавају дивне, недавно откривене фреске и јединствене експонате, који су ниједи али сигурни свједоци наше мучне али блиставе прошлости.

Résumé

NJEGOŠ AU MONASTÈRE SAVINA ET A TOPLA PRÈS DE HERCEG-NOVI

Marko NIKOLIĆ

Dans la prime jeunesse de Njegoš, une partie de ses études est liée à Herceg-Novî et surtout au Monastère Savina et à la cellule de l'église de Topla. Le Monastère Savina était le lieu qu'assidûment fréquentait Njegoš, quant à Topla, comme élève il y allait à l'école et ceci durant un an et demi, en 1825 et 1826. D'après le choix de son oncle Petar Premier, alors souverain du Monténégro, le précepteur du jeune Njegoš était un moine de Savina Josif Tropović. Ce moine, d'après les notices de ses contemporains, était un personnage très éminent et très cultivé. Comme tel, il pouvait être le précepteur du futur souverain de Monténégro. Dans le musée de Herceg-Novî, on garde le manuscrit de Josif Tropović qui continent quelques prières. Ce manuscrit de Josif Tropović lui-même, en grande partie est un livre de prières. On peut y apprécier la belle calligraphie de ce moine très cultivé.

Le séjour du jeune Njegoš à Herceg-Novî et dans ses environs a donné sûrement les premières inspirations au futur poète, car dans son immense domaine poétique est aussi chanté le poème consacré à Herceg-Novî.